

ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ «ΓΩΝΙΕΣ» ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Michael Albert

méta Working Papers

Editor: Dr Sotiris Mitralaxis

Assistant Editor: Kostas Raptis

Advisory Committee

Dr Antara Haldar, University of Cambridge

Dr Kostas Kanellopoulos, University of Crete

Dr Athina Karatzogianni, University of Leicester

Dr Vasilis Kostakis, Tallinn University of Technology & Harvard University

Dr Lyndsey Stonebridge, University of Birmingham

Dr Nicholas Theocarakis, University of Athens

Dr Paul Tyson, University of Queensland

Dr Yanis Varoufakis, University of Athens

Dr Sissy Velissariou, University of Athens

Dr Mari Velonaki, University of New South Wales

The Centre for Postcapitalist Civilisation's working papers series, *méta Working Papers*, publishes peer-reviewed interdisciplinary research that explicitly or implicitly explores aspects of our liminal times, of our transition towards postcapitalist futures — be they dystopian or utopian, or anything in between. We are particularly interested in the exposure of academic works-in-progress to an audience of post-capitalism-oriented thinkers.

méta Working Papers welcomes solicited and unsolicited papers in English, Greek, or preferably both, on aspects of the nascent postcapitalist era and follows a single-blind peer review process. The Papers are on-line open-access publications under the [Creative Commons CC BY-NC-ND license](#). An indicative word count would be around 3,500-7,000 words. Our non-binding suggestion for references is the Chicago Style system, either notes+bibliography or author-date. Submissions must include an abstract. Authors must include a biographical note of 60-100 words. The editorial team maintains final discretion over publication of all content. Publication does not entail an endorsement of *méta Working Papers*' contents, which reflect the views only of the authors, and *méta* cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Correspondence and submission: postcapitalism.centre@gmail.com, cc'ing s.mitralaxis@metacpc.org, with 'méta Working Papers Submission' on the subject line.

Αποσαφηνίζοντας τις «γωνίες» της Συμμετοχικής Οικονομίας

Michael Albert

Σειρά: Μετακαπιταλισμός στην Πράξη | Οδηγός για Αρχαρίους

Η σειρά μελετών *méta Working Papers* «Μετακαπιταλισμός στην Πράξη | Οδηγός για Αρχαρίους» δημοσιεύει κείμενα πολιτικής που περιγράφουν πτυχές του πώς θα έμοιαζε ένας μη-δυστοπικός μετακαπιταλισμός. Η σειρά εστιάζει σε τρεις βασικούς πυλώνες: Παραγωγή | Κατανομή | Λήψη Αποφάσεων. Δηλαδή, το με τι θα έμοιαζε η μετακαπιταλιστική παραγωγή (και ποιος θα κατείχε τα μέσα παραγωγής), τι μορφή θα λάμβανε η κατανομή αγαθών (και ποιες εναλλακτικές πέρα από την οικονομία της αγοράς αξίζει να διερευνηθούν) και ποιες θα ήταν οι βασικές αρχές λήψης αποφάσεων και δημοκρατίας σε μια μετακαπιταλιστική κοινωνία.

Σε αυτή τη μελέτη, ο Michael Albert επανεξετάζει πτυχές της συμμετοχικής οικονομίας ως ενός βιώσιμου μετακαπιταλιστικού μοντέλου.

Ο Michael Albert είναι ιδρυτής και μέλος της συντακτικής επιτροπής του *Z Magazine* καθώς και του αντίστοιχου διαδικτυακού τόπου, *ZCom*. Η ριζοσπαστικοποίηση του Albert έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1960. Η πολιτική του δραστηριοποίηση, από τότε και μέχρι σήμερα, κυμαίνεται από τοπικά, περιφερειακά και εθνικά εγχειρήματα και εκστρατείες οργάνωσης έως την από κοινού ίδρυση του South End Press, του *ZMagazine*, του *ZMediaInstitute* και του *ZNet*, μαζί με δημόσιες διαλέξεις, δημοσιεύσεις, κλπ. Ο Albert είναι συγγραφέας 21 βιβλίων. Αυτά περιλαμβάνουν τα *No Bosses: A New Economy for a Better World* (Zero Books, 2021), *Fanfare for the Future* (ZBooks), *Remembering Tomorrow* (Seven Stories Press), *Realizing Hope* (Zed Press) και *Parecon: Life After Capitalism* (Verso).

Η συμμετοχική οικονομία υπόσχεται αταξική μετακαπιταλιστική παραγωγή, κατανάλωση και κατανομή. Η συμμετοχική οικονομία υπόσχεται αλληλεγγύη, ποικιλομορφία, ισότητα, αυτοδιαχείριση, βιωσιμότητα, συμμετοχή και διεθνισμό. Οι καθοριστικοί θεσμοί της συμμετοχικής οικονομίας εκπληρώνουν αυτές τις προθέσεις. Οι καθοριστικοί θεσμοί της συμμετοχικής οικονομίας δεν υπαγορεύουν τίποτα πέρα από αυτές τις προθέσεις. Οι καθοριστικοί θεσμοί της συμμετοχικής οικονομίας είναι τα κοινά παραγωγικά αγαθά, τα συλλογικά αυτοδιαχειριζόμενα συμβούλια εργαζομένων και καταναλωτών, ένας νέος καταμερισμός εργασίας που περιλαμβάνει ισορροπημένα συγκροτήματα θέσεων εργασίας, αμοιβή για τη διάρκεια, την ένταση και την επιβάρυνση

της κοινωνικά πολύτιμης εργασίας και συμμετοχικός σχεδιασμός που καθορίζει τις εισροές, τις εκροές και τις τιμές.

Η συμμετοχική οικονομία παρουσιάζει τους θεσμούς που την καθορίζουν ως ένα είδος μετακαπιταλιστικού «σκελετού», ένα πλαίσιο δηλαδή στο οποίο οι μελλοντικοί πολίτες θα μπορούν, υπό το φως των μελλοντικών εμπειριών, να προσθέσουν πρόσθετα οικονομικά χαρακτηριστικά ή «γωνίες» — όπου οι «γωνίες» δεν είναι μια λεπτή περιφέρεια, αλλά αντίθετα μια πλούσια κάλυψη από ενδεχόμενα, συγκυριακά χαρακτηριστικά που ολοκληρώνουν την πρακτική εφαρμογή του οικονομικού οράματος.

Πράγματι, ο τύπος οποιασδήποτε οικονομίας του πραγματικού κόσμου ορίζεται από το καθοριστικό πλαίσιο αυτής. Ορισμένες «γωνίες» προσθέτουν στο βασικό σκελετό-πλαίσιο κάθε οικονομικού τύπου πολυάριθμες πρακτικές λεπτομέρειες που βοηθούν το ικρίωμα να ταιριάζει σε διαφορετικά πλαίσια. Άλλες «γωνίες» λειτουργούν συμπληρωματικά αλλά όχι εντός του κεντρικού πλαισίου κάθε οικονομίας.

Για παράδειγμα, πέρα από την καθοριστική ατομική ιδιοκτησία των παραγωγικών περιουσιακών στοιχείων, την κυριαρχία των ιδιοκτητών και των συντονιστών στη λήψη αποφάσεων στους χώρους εργασίας, τον εταιρικό καταμερισμό εργασίας, την αμοιβή για την ιδιοκτησία και την εξουσία, και τις αγορές για την κατανομή αγαθών, τα χαρακτηριστικά των «γωνιών» του καπιταλισμού διαφέρουν στις λεπτομέρειές τους από χώρα σε χώρα και εντός των χωρών από κλάδο σε κλάδο, και ακόμη και εντός των κλάδων από τον ένα χώρο εργασίας στον άλλο, καθώς και από οικογένεια σε οικογένεια και από γειτονιά σε γειτονιά. Το θέμα είναι ότι οι οικονομικές «γωνίες», αν και συχνά έχουν βαθύ αντίκτυπο στις κοινωνικές δυνατότητες, είναι ωστόσο εξαρτώμενες από το πλαίσιο.

Μια χώρα μπορεί να επιτύχει μια λειτουργία «γωνίας» με έναν τρόπο. Μια άλλη χώρα μπορεί να επιτύχει την ίδια λειτουργία «γωνίας» με άλλον τρόπο. Ένας εργασιακός χώρος μπορεί να επιτύχει μια λειτουργία «γωνίας» με έναν τρόπο. Ένας άλλος χώρος εργασίας μπορεί να επιτύχει την ίδια λειτουργία «γωνίας» με άλλον τρόπο.

Ποιους διαφορετικούς τρόπους εφαρμογής των λειτουργιών γωνίας της συμμετοχικής οικονομίας θα μπορούσαμε να περιμένουμε να δούμε; Λοιπόν, κανείς δεν γνωρίζει τις λεπτομέρειες των μελλοντικών συνθηκών. Κανείς δεν έχει πρακτικές εμπειρίες από τον πραγματικό κόσμο ακόμη και με το καθοριστικό πλαίσιο της συμμετοχικής οικονομίας, πολύ λιγότερο με τις πιθανές «γωνίες» της. Κανείς δεν γνωρίζει τις προτιμήσεις των μελλοντικών ανθρώπων για οποιαδήποτε επιλογή «γωνιών» έναντι οποιασδήποτε άλλης. Ούτε θα πρέπει κανείς να θέλει τώρα να κάνει τέτοιες επιλογές που θα αφορούν τις ζωές άλλων στο μέλλον. Για τους λόγους αυτούς, ένα αξιόλογο όραμα δεν είναι ένα λεπτομερές σχέδιο. Οι πιθανές «γωνίες» μπορούν να περιγραφούν προσωρινά αλλά όχι οριστικά. Αυτό ισχύει τόσο για το οικονομικό όραμα όσο και για τα συγγενικά, κοινοτικά, πολιτικά, οικολογικά και διεθνή οράματα.

Είναι λοιπόν αδυναμία ή δύναμη για τους υποστηρικτές των συμμετοχικών οικονομικών (ή οποιουδήποτε άλλου οράματος) να λένε λίγα πράγματα για τις «γωνίες» του; Είναι αδυναμία ή δύναμη για τους υποστηρικτές της συμμετοχικής οικονομίας (ή οποιουδήποτε άλλου οράματος) να έχουν διαφωνίες σχετικά με τις πιθανές «γωνίες» της, ή ακόμη και για το πώς να υποστηρίξουν καλύτερα τη συμμετοχική οικονομία (ή οποιοδήποτε άλλο όραμα); Έχοντας ο ίδιος προτείνει το οικονομικό όραμα, θα συνεχίσω αυτή τη συζήτηση για την αποσαφήνιση των «γωνιών» εξετάζοντας την οικονομική υπόθεση.

Εν ολίγοις, τι είναι αυτό που σε μια συμμετοχική οικονομία την καθιστά συμμετοχική; Είναι ότι έχει τα πέντε προαναφερθέντα θεσμικά χαρακτηριστικά ως καθοριστική οργανωτική της σπονδυλική στήλη ή πλαίσιο. Το ευέλικτο μέρος που θα επηρεάσει το τι θα περιλαμβάνει κάθε συγκεκριμένη περίπτωση συμμετοχικής οικονομίας σε διαφορετικά πλαίσια είναι όλα όσα συμπληρώνουν ή προσθέτουν στον συμμετοχικό οικονομικό πυρήνα της. Αυτό θα εξαρτηθεί από τον τρόπο με τον οποίο οι διάφορες περιπτώσεις του οικονομικού οράματος προσθέτουν στους καθοριστικούς θεσμούς τους, για να τους καταστήσουν κατάλληλους για πραγματικές παγκόσμιες καταστάσεις. Θα εξαρτηθεί από το τι θα προσθέσουν οι διαφορετικές εφαρμογές του οράματος πέρα από τα καθοριστικά τους χαρακτηριστικά.

Οι άνθρωποι που ενδιαφέρονται για τα συμμετοχικά οικονομικά συχνά λένε δικαιολογημένα: «Ισχυρίζεστε ότι το όραμα δεν είναι σχέδιο, επειδή ένα σχέδιο θα υπερέβαινε την τρέχουσα γνώση. Ένα σχέδιο θα σφετεριζόταν τις επιλογές των μελλοντικών πολιτών. Ένα σχέδιο θα υπονοούσε ότι υπάρχει μόνο ένας σωστός τρόπος για να γίνει κάθε οικονομικό πράγμα, ενώ θα υπάρχουν πολλοί σωστοί τρόποι για να γίνουν τα περισσότερα οικονομικά πράγματα». Οι άνθρωποι τότε ρωτούν: «Σύμφωνοι, αλλά τότε τι είναι και τι δεν είναι εξαρτημένο από το συμμετοχικό οικονομικό όραμα; Περισσότερο, στο ενδεχομενικό μέρος, σε τι δεν συμφωνούν ακόμη οι υποστηρικτές της συμμετοχικής οικονομίας; Σε τι διαφωνούν; Και είναι καλό ή κακό το γεγονός ότι οι υποστηρικτές έχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά γωνίας;»

Οι «Γωνίες» του Πλαισίου της Συμμετοχικής Οικονομίας

Τι θα μπορούσε να προσθέσει οποιαδήποτε αναπτυγμένη συμμετοχική οικονομία στο καθοριστικό θεσμικό της δομικό πλαίσιο, ώστε να καταστήσει τις λειτουργίες αυτού του πλαισίου βιώσιμες και χρήσιμες, σε συγκεκριμένα εθνικά, περιφερειακά, τοπικά, βιομηχανικά, εργασιακά, γειτονικά και οικιακά πλαίσια;

Εξετάστε τα παραγωγικά κοινά της συμμετοχικής οικονομίας.

Εδώ, τα πράγματα φαίνονται αρκετά ξεκάθαρα. Κάτι βρίσκεται -ή δεν βρίσκεται- στα παραγωγικά κοινά. Πόροι, κτίρια, εργαλεία, δεξιότητες και γνώσεις χρήσιμες στην παραγωγή είναι μέσα. Τα τελικά αγαθά και οι υπηρεσίες για τους καταναλωτές, καθώς και η ρύπανση που όλοι υπομένουμε, δεν είναι μέσα. Μπορεί να υπάρχει κάποια ασάφεια σχετικά με το ένα ή το άλλο στοιχείο, αλλά δεν νομίζω ότι υπάρχουν πολλές «γωνίες» για να προστεθούν στα παραγωγικά κοινά των συμμετοχικών οικονομικών και, συνεπώς, νομίζω επίσης ότι δεν υπάρχουν πολλά εδώ για να διαφωνήσουν οι υποστηρικτές. Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη παραγωγικών κοινών σημαίνει ότι δεν έχουμε πλέον ατομικούς ιδιοκτήτες των παραγωγικών περιουσιακών στοιχείων. Αυτό δημιουργεί προβλήματα. Ποιος αποφασίζει τι; Ποιος κάνει τι; Ποιος λαμβάνει τι; Η ύπαρξη παραγωγικών κοινών στη θέση της ατομικής ιδιοκτησίας των παραγωγικών περιουσιακών στοιχείων απαιτεί να έχουμε μηχανισμούς που να διευκολύνουν τα αιτήματα των εργαζομένων για χρήση των παραγωγικών περιουσιακών στοιχείων. Απαιτεί να έχουμε μηχανισμούς που να διευκολύνουν την κοινωνία να αποφασίζει αν τα αιτήματα αυτά είναι πολύτιμα, δηλαδή χρήσιμα. Το πρώτο καθοριστικό χαρακτηριστικό της συμμετοχικής οικονομίας, τα παραγωγικά κοινά,

δεν απαιτεί τόσο «γωνίες» όσο πρόσθετα καθοριστικά χαρακτηριστικά.

Στη συνέχεια, εξετάστε τα αυτοδιαχειριζόμενα συμβούλια της συμμετοχικής οικονομίας.

Εάν οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές πρόκειται να λαμβάνουν αποφάσεις, μέσω ποιου χώρου θα το κάνουν αυτό; Η απάντηση της συμμετοχικής οικονομίας είναι τα συμβούλια αυτοδιαχείρισης εργαζομένων και καταναλωτών. Ο κανόνας λειτουργίας κάθε συμβουλίου εργαζομένων και καταναλωτών είναι ότι οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται από τους ενδιαφερόμενους, ο καθένας με λόγο λήψης αποφάσεων ανάλογα με το βαθμό που θα επηρεαστεί από την απόφαση που θα ληφθεί. Έτσι, μια πρώτη προσθήκη «γωνίας» είναι οι δομές που θα διευθετήσουν τις διαδικασίες για τη λήψη διαφορετικών τύπων αποφάσεων. Αποφασίζουν συγκεκριμένες ομάδες εργασίας ή ομάδες γειτόνων από μόνες τους ή αποφασίζουν ολόκληρα συμβούλια; Για όποιον αποφασίζει, πώς πραγματοποιούνται οι συνεδριάσεις; Πότε; Με ποιες διαδικασίες; Πώς δημιουργούν και τηρούν αρχεία; Πώς διεξάγουν διαβουλεύσεις; Και κυρίως, ποιες διαδικασίες ψηφοφορίας και καταμέτρησης χρησιμοποιούν;

Ας υποθέσουμε ότι εργάζεστε σε μια μονάδα με χίλιους εργαζόμενους. Δεν μπορείτε λογικά να βάλετε χίλια μέλη να ψηφίζουν για κάθε μικρό πράγμα. Οπότε, τι κάνετε; Λοιπόν, δεν υπάρχει μία και μόνη σωστή διαδικασία που θα μπορεί να χρησιμοποιεί κανείς πάντα για να αντιμετωπιστούν οι μυριάδες λεπτομέρειες κάθε κατάστασης που απαιτεί διαβουλεύσεις και ψηφοφορίες. Διαφορετικές καταστάσεις και ζητήματα απαιτούν διαφορετικές διαδικασίες. Επομένως, υπάρχουν πολ-

λές «γωνίες» για τις οποίες θα χρειαστεί να συμβιβαστούμε. Θα μάθουμε από τις μελλοντικές εμπειρίες. Θα αξιολογήσουμε τις μελλοντικές μεθόδους. Θα αναπτύξουμε νέες προτιμήσεις σε νέα πλαίσια μέσα στα οποία θα μεγαλώσουμε. Ο πειραματισμός και η αξιολόγηση θα παίξουν επομένως καθοριστικό ρόλο στην απόφαση μεταξύ των επιλογών «γωνίας» Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά «γωνίας» που υιοθετούν οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές για να διευκολύνουν την αυτοδιαχείριση θα αποδειχθούν πιθανότατα διαφορετικά σε διαφορετικούς κλάδους, ή μερικές φορές ακόμη και σε διαφορετικούς χώρους εργασίας στον ίδιο κλάδο, λόγω διαφορετικών συνθηκών και εργατικού δυναμικού.

Για παράδειγμα, ορισμένοι υποστηρικτές της συμμετοχικής οικονομίας μπορεί να προτιμούν να προσεγγίζουν την τέλεια αυτοδιαχείριση για κάθε επιλογή όσο το δυνατόν πιο στενά, ακόμη και αν μια τέτοια ακρίβεια θα απαιτούσε σημαντικά περισσότερο χρόνο από ό,τι θα ήταν να φτάσουμε ευχάριστα αλλά όχι υπερβολικά κοντά στην τελειότητα. Αμφιβάλλω, ωστόσο, ότι τέτοιες διαφορές θα ταράζουν σοβαρά τους ανθρώπους. Αν εγώ προτιμώ την επαρκή και αμοιβαία συμφωνημένη αυτοδιαχείριση, αλλά εσείς προτιμάτε την σχεδόν τέλεια αυτοδιαχείριση, μπορώ να αναζητήσω έναν χώρο εργασίας που εφαρμόζει αυτό που προτιμώ εγώ και εσείς μπορείτε να αναζητήσετε έναν χώρο εργασίας που εφαρμόζει αυτό που προτιμάτε εσείς. Η συμμετοχική οικονομία απαιτεί ότι όλα τα συμβούλια αυτοδιαχειρίζονται. Αλλά η συμμετοχική οικονομία δεν ορίζει λεπτομερώς τα μέσα και τις μεθόδους που πρέπει να χρησιμοποιεί κάθε συμβούλιο για την αυτοδιαχείριση. Δεν νομίζω ότι οι υποστηρικτές έχουν συνακόλουθες διαφωνίες σχετικά με αυτή την ευελιξία. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρξουν διαφωνίες για συγκεκριμένες αποφάσεις, αλλά μόνο ότι θα υπάρξουν συμφωνημένες διαδικασίες.

Στη συνέχεια, εξετάστε τα ισορροπημένα συγκροτήματα θέσεων εργασίας της συμμετοχικής οικονομίας.

Η κατευθυντήρια γραμμή εδώ είναι ότι ο συνδυασμός των καθηκόντων που συνθέτουν τις θέσεις εργασίας θα πρέπει να είναι τέτοιος ώστε κάθε εργαζόμενος να ενδυναμώνεται συγκριτικά από αυτό που κάνει για τη δουλειά του, όπως κάθε άλλος εργαζόμενος ενδυναμώνεται από αυτό που κάνει για τη δουλειά του. Ο στόχος είναι να εξαλειφθεί ο διαχωρισμός των εργαζομένων σε μια υποδεέστερη τάξη που ασκεί σε συντριπτικό βαθμό αποδυναμωτική δραστηριότητα και σε μια κυρίαρχη τάξη που ασκεί σε συντριπτικό βαθμό ενδυναμωτική δραστηριότητα.

Η συμμετοχική οικονομία καθιερώνει επομένως ισορροπημένες θέσεις εργασίας σε κάθε επιχείρηση για να καταργήσει τον τοπικό ταξικό διαχωρισμό. Η συμμετοχική οικονομία δημιουργεί επίσης ισορροπημένες θέσεις εργασίας σε όλες τις επιχειρήσεις για να αποτρέψει την εμφάνιση σχετικά λίγων θέσεων εργασίας στις οποίες οι θέσεις εργασίας είναι ισορροπημένες αλλά όλες εν πολλοίς ενδυναμωτικές, καθώς και πολύ περισσότερων θέσεων εργασίας στις οποίες οι θέσεις εργασίας είναι ισορροπημένες αλλά όλες εν πολλοίς αποδυναμωτικές. Προτείνεται η εξισορρόπηση μεταξύ των θέσεων εργασίας, δηλαδή, έτσι ώστε ακόμη και χωρίς ταξική διαίρεση εντός των θέσεων εργασίας, να μην την αντιμετωπίζουμε σε ολόκληρη την κοινωνία. Πέρα όμως από την απαίτηση εξισορρόπησης της ενδυνάμωσης, η συμμετοχική οικονομία δεν καθορίζει διαδικασίες με τις οποίες κάθε συγκεκριμένος χώρος εργασίας πρέπει να καθορίζει τη δική του ιδιαίτερη κατανομή των καθηκόντων σε ισορροπημένες θέσεις εργασίας. Οι μέθοδοι και οι δομές για την εξισορρόπηση εντός και μεταξύ των χώρων εργασίας συνιστούν μια «γωνία» που υιοθετείται για την προσαρμογή του πλαισίου της συμμετοχικής οικονομίας σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

Σε έναν εργασιακό χώρο, η διευθέτηση των ισορροπημένων θέσεων εργασίας θα περιλαμβάνει μόνο γενικές συνεδριάσεις του συμβουλίου του ή θα χρησιμοποιεί επίσης συνεδριάσεις επιτροπών που θα διατυπώνουν προτάσεις και θα επικαιροποιούν συνεχώς τις εκτιμήσεις; Πόσο συχνά; Χρησιμοποιώντας ποιες πληροφορίες και τεχνικές; Η εξισορρόπηση μεταξύ των χώρων εργασίας θα περιλαμβάνει οργανισμούς εκτός των χώρων εργασίας που διευκολύνουν την εξισορρόπηση μεταξύ των χώρων εργασίας, οι οποίοι ίσως συνθέτουν ένα είδος «βιομηχανίας εξισορρόπησης θέσεων εργασίας»; Για το θέμα αυτό, η μεγαλύτερη πολυπλοκότητα της εξισορρόπησης μεταξύ των χώρων εργασίας θα οδηγήσει με την πάροδο του χρόνου σε επενδύσεις για τη διαφοροποίηση κάθε χώρου εργασίας, ώστε να περιλαμβάνει επαρκή καθήκοντα, για να αποφευχθεί η αδικαιολόγητη ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση των τοπικά εξισορροπημένων θέσεων εργασίας, ώστε με τη σειρά της να μειωθεί ή να εξαλειφθεί η ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ των χώρων εργασίας; Ομοίως, ποιες διαδικασίες θα υπάρχουν για την εκπαίδευση στην εργασία, όχι μόνο κατά τη διάρκεια μιας αρχικής μετάβασης, αλλά πάντοτε;

Η γενική τοποθέτηση είναι ελπίζω ήδη προφανής. Για να επιτύχουμε αυτοδιαχείριση, αλληλεγγύη, ποικιλομορφία, ισότητα και βιωσιμότητα, δεν μπορούμε να έχουμε ταξική διαίρεση και ταξική κυριαρχία. Για να μην έχουμε ταξική κυριαρχία, πρέπει να εγκαταλείψουμε τον εταιρικό καταμερισμό της εργασίας που αναδεικνύει τους εξουσιοδοτημένους (τάξη των συντονιστών) υπαλλήλους για να κυριαρχήσουν επί των αποδυναμωμένων (εργατική τάξη) υπαλλήλων. Για να αντικαταστήσουμε τον εταιρικό καταμερισμό εργασίας, πρέπει να εφαρμόσουμε αυτό που η συμμετοχική οικονομία ονομάζει ισορροπημένα συγκροτήματα θέσεων εργασίας που ενδυναμώνουν συγκριτικά όλους

τους εργαζόμενους. Ωστόσο, η συμμετοχική οικονομία δεν προτείνει μια πραγματικά συγκεκριμένη ισορροπία για κάθε συγκεκριμένο χώρο εργασίας, ούτε καν για κάθε ολόκληρο κλάδο. Δεν προτείνει συγκεκριμένες διαδικασίες που πρέπει να χρησιμοποιούν όλοι οι χώροι εργασίας για την κατανομή των καθηκόντων σε θέσεις εργασίας. Η συμμετοχική οικονομία διευκρινίζει μόνο ότι θα πρέπει να γίνεται κατανομή των καθηκόντων σε ισορροπημένες θέσεις εργασίας σε χώρους εργασίας και ότι η διαδικασία θα πρέπει να είναι αυτοδιαχειριζόμενη.

Νομίζω ότι οι υποστηρικτές της συμμετοχικής οικονομίας συμφωνούμε σε όλα αυτά, αλλά, υποψιάζομαι ότι μερικές φορές διαφωνούμε σχετικά με το πόσο πρέπει να τονίσουμε τη σημασία της εξισορρόπησης των θέσεων εργασίας, καθώς και σχετικά με το ποιες συγκεκριμένες διαδικασίες είναι επιθυμητές και πόσο τέλεια ισορροπία πρέπει να επιδιώκουμε. Τέτοιες απόψεις, ωστόσο, θα παραμείνουν συμβουλές βασισμένες σε εικασίες και διαισθήσεις, έως ότου οι πραγματικοί συμμετοχικοί εργασιακοί χώροι πειραματιστούν με πρακτικές επιλογές και στραφούν σε αυτές που αποδεικνύονται ότι τους αρέσουν περισσότερο. Διαφορετικές μελλοντικές επιλογές σε αυτά τα ζητήματα θα αντανakλούν διαφορετικές μελλοντικές καταστάσεις, εμπειρίες και προτιμήσεις. Ωστόσο, οι διαφορές μεταξύ των σημερινών υποστηρικτών σχετικά με το ποια χαρακτηριστικά «γωνίας» θα εφαρμοστούν αργότερα, αντανakλούν αναγκαστικά μόνο προσωρινές εικασίες για το μέλλον.

Στη συνέχεια ερχόμαστε στη δίκαιη αμοιβή της συμμετοχικής οικονομίας.

Ο προτεινόμενος κανόνας αμοιβής της συμμετοχικής οικονομίας είναι ότι όλοι οι άνθρωποι που εργάζονται θα πρέπει να έχουν μια αξίωση επί του κοινωνικού προϊόντος ανάλογα με τη διάρκεια, την ένταση και

την επιβάρυνση της κοινωνικά πολύτιμης εργασίας που επιτελούν. Αυτό είναι δίκαιο. Αυτό παρέχει τα κατάλληλα κίνητρα. Αυτό αποκαλύπτει τις πληροφορίες που απαιτούνται για να καθοριστεί πόσο από τι πρέπει να παραχθεί. Η δίκαιη αμοιβή αποτελεί για τους λόγους αυτούς μέρος του συμμετοχικού οικονομικού σκελετού.

Αλλά και εδώ, το όραμα δεν διευκρινίζει ότι μια προσέγγιση ταιριάζει σε όλους. Αντίθετα, λόγω των διαφορετικών καταστάσεων και του διαφορετικού εργατικού δυναμικού τους, ορισμένοι χώροι εργασίας μπορεί να θέλουν να κατανέμουν το συνολικό κατανεμημένο εισόδημά τους στους εργαζομένους τους σε πολύ στενή συμφωνία με μια αυστηρή εκτίμηση της διάρκειας, της έντασης και του μόχθου της κοινωνικά πολύτιμης εργασίας κάθε εργαζομένου. Άλλοι χώροι εργασίας, ωστόσο, μπορεί να προτιμούν μια πιο χαλαρή στάση που βασίζεται σε μια πιο χαλαρή λογιστική. Επίσης, οι ακριβείς διαδικασίες που θα χρησιμοποιήσει ένα συγκεκριμένο συμβούλιο για τον προσδιορισμό της διάρκειας, της έντασης και του μόχθου της κοινωνικά πολύτιμης εργασίας κάθε εργαζομένου θα μπορούσαν σίγουρα να διαφέρουν για διαφορετικούς κλάδους, ακόμη και για διαφορετικούς χώρους εργασίας εντός ενός κλάδου.

Ας υποθέσουμε ότι εσείς και οι συνάδελφοί σας προτιμάτε την ακριβή λογιστική. Ας υποθέσουμε ότι εγώ και οι συνάδελφοί μου εκτιμούμε τον χρόνο που εξοικονομείται από τη χαλαρή λογιστική περισσότερο από ό,τι εκτιμούμε τη μεγαλύτερη ακρίβεια. Εγώ και οι συνάδελφοί μου προτιμάμε έναν χώρο εργασίας που ευνοεί τη χαλαρή λογιστική. Εσείς και οι συνάδελφοί σας προτιμάτε ένα χώρο εργασίας που ευνοεί την ακριβέστερη λογιστική. Ως αποτέλεσμα, τα εργαλεία και ίσως οι επιτροπές που εφαρμόζουν οι αντίστοιχοι χώροι εργασίας μας για να καταλήξουν στις λογιστικές τους εγγραφές διαφέρουν. Με την

πάροδο του χρόνου, ορισμένες μέθοδοι μπορεί να αποδειχθούν γενικά καλύτερες από άλλες, όπως και άλλες μέθοδοι μπορεί να αποδειχθούν όχι τόσο ανθεκτικές ή επιθυμητές και να περιέλθουν σε αχρηστία. Ακόμα κι έτσι, διαφορετικές συνθήκες, όπως το μέγεθος των διαφόρων χώρων εργασίας, η σύνθεση του εργατικού δυναμικού τους ή η φύση των καθηκόντων που επιτελούν, θα προκαλούσαν πιθανώς σημαντική ποικιλομορφία στις επιλογές των μεθόδων τους.

Ή σκεφτείτε το χρόνο αποχής από την εργασία, αλλά με συνεχές εισόδημα. Όχι για ασθένεια, για την οποία η συμμετοχική οικονομία προτείνει να παρέχεται πλήρες εισόδημα, αλλά για χρόνο εκτός εργασίας για την εκπλήρωση κάποιας προσωπικής επιθυμίας. Φανταστείτε μια καθιερωμένη συμμετοχική κοινωνία με συμμετοχική οικονομία. Ας υποθέσουμε ότι ο κοινωνικός μέσος όρος (χαρακτηριστικό «γωνίας») είναι, ας πούμε, τριάντα ώρες εβδομαδιαίας εργασίας με τέσσερις εβδομάδες άδεια με αποδοχές κάθε χρόνο. Τι γίνεται αν κάποιος θέλει να πάρει άδεια πέραν του συμφωνημένου χρόνου διακοπών με αποδοχές; Ας υποθέσουμε ότι θέλει να μη δουλέψει για έξι συνεχόμενες εβδομάδες, ή για έξι μήνες, ή για πάντα. Θα πρέπει να λάβετε ένα πλήρες ή ένα βασικό βιοποριστικό ή καθόλου εισόδημα για το χρόνο απουσίας σας; Θα μπορούσαν να προκύψουν διαφορετικές πολιτικές και διαδικασίες «γωνίας» για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, είτε για μια ολόκληρη συμμετοχική οικονομία είτε για συγκεκριμένους χώρους εργασίας.

Για παράδειγμα, ορισμένοι άνθρωποι μπορεί να πιστεύουν ότι όλοι όσοι εργάζονται θα πρέπει να παίρνουν κάποια άδεια με αμοιβή. Δεν υπάρχει τίποτα ιδιαίτερα ασυνήθιστο σε αυτό. Έτσι, ας υποθέσουμε ότι αποτελεί πολιτική ότι όλοι όσοι εργάζονται παίρνουν τέσσερις εβδομάδες άδεια με αποδοχές. Τώρα, κάποιοι άνθρωποι μπορεί επιπλέον να

αισθάνονται, ότι αν θέλουν άδεια για περισσότερο χρόνο, ας πούμε για έξι μήνες, ή ένα χρόνο, ή οτιδήποτε άλλο, θα πρέπει να εξακολουθήσουν να λαμβάνουν κάποιο είδος εισοδήματος διαβίωσης, πιθανώς κάτω από το μέσο εισόδημα των ανθρώπων που εργάζονται, αλλά όχι μηδενικό. Άλλοι μπορεί να αισθάνονται, λοιπόν, ότι αν εσείς παίρνετε εισόδημα για λιγότερη εργασία, για επιπλέον ελεύθερο χρόνο, τότε το κοινωνικό προϊόν από το οποίο εμείς οι υπόλοιποι παίρνουμε το εισόδημά μας, όπως επίσης και το μέσο εισόδημα για όσους από εμάς εργάζονται, μειώνεται, και αισθανόμαστε ότι αυτό είναι αδικαιολόγητο - μερικές φορές αποκαλείται «freeloading». Η κοινωνία έχει ένα πλήρες μέσο εισόδημα για όλους όσοι δεν μπορούν να εργαστούν. Η κοινωνία έχει κάποιο επίπεδο αμειβόμενου ελεύθερου χρόνου για όσους εργάζονται. Πέρα από αυτό, θα πρέπει όσοι θέλουν να πάρουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο να εξακολουθούν να λαμβάνουν για αυτές τις επιπλέον ώρες μη εργασίας κάποιο επίπεδο εισοδήματος;

Για παράδειγμα, ίσως η κοινωνία συμφωνεί να παρέχει κάποιο εισόδημα διαβίωσης ακόμη και σε όσα μέλη ενός εργατικού συμβουλίου επιλέγουν να μην εργάζονται, και ορίζει ότι αυτό το εισόδημα θα διατηρείται για όσο χρονικό διάστημα το άτομο επιλέγει να μην εργάζεται. Ή ίσως, αντίθετα, η κοινωνία ορίζει ότι ένα άτομο που θέλει να μείνει εκτός εργασίας με κάποιο συνεχές εισόδημα πρέπει να ζητήσει τη συνέχιση της πληρωμής από τους συναδέλφους του που επηρεάζονται από την επιλογή του. Όσοι τάσσονται υπέρ της τελευταίας επιλογής μπορεί να συμφωνήσουν ότι ενώ η παροχή πλήρους εισοδήματος σε άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν αποφεύγει τη φτώχεια και σέβεται τους κανόνες ανθρωπιάς -παρέχοντας έστω και λίγο μικρότερο εισόδημα για τη μη εργασία, παρόλο που κάποιος μπορεί να εργαστεί- αφορά μόνο την

αποφυγή της φτώχειας στη σημερινή κοινωνία όπου υπάρχουν πολύ λίγες θέσεις εργασίας, οι θέσεις εργασίας είναι πολύ αποξενωτικές κ.ο.κ. Αν δεν θέλω να δουλέψω, αν και μπορώ, και θέλω εισόδημα για να μην εργάζομαι, θα πρέπει να υποβάλω αίτηση σε άλλους για τα επιπλέον οφέλη μου, τα οποία θα έρθουν σε βάρος αυτών των άλλων. Σε κάθε περίπτωση, δεν είναι τέτοιες πολιτικές ενδεχόμενες; Και δεν θα τις αποφασίσουν οι μελλοντικοί άνθρωποι υπό το πρίσμα των μελλοντικών συνθηκών και προτιμήσεων; Το καθήκον του συμμετοχικού οράματος είναι να κληροδοτήσει στους μελλοντικούς ανθρώπους δίκαιους, αυτοδιαχειριζόμενους θεσμούς που θα τους επιτρέπουν να αποφασίζουν όπως αυτοί επιλέγουν. Για το θέμα αυτό, ας υποθέσουμε ότι κάποιος έχει μια ειδική αλλά μη ιατρική ανάγκη και θέλει πρόσθετο εισόδημα. Αν αυτό είναι μια επιλογή, είτε παρέχεται σε εθνικό επίπεδο, είτε από μια βιομηχανία, είτε από έναν εργασιακό χώρο, είτε από μια κοινότητα, ποια χαρακτηριστικά «γωνίας» θα μπορούσαν να εφαρμόσουν τα συμβούλια για την καταγραφή και την αξιολόγηση τέτοιων αιτημάτων;

Το θέμα είναι ότι τέτοιες απόψεις σχετικά με την επεξεργασία «γωνίας» του τρόπου αμοιβής μπορεί να αποδώσουν διαφορετικές επιλογές. Μια οικονομία μπορεί να χειρίζεται διαφορετικά τον ελεύθερο χρόνο από μια άλλη ή ίσως αφήνεται στους επιμέρους χώρους εργασίας που διαφέρουν, ο ένας από τον άλλο. Κάποιοι πιστεύουν ότι ένα εισόδημα διαβίωσης θα πρέπει να είναι εγγυημένο σε όσους επιλέγουν να μην εργάζονται, ανεξάρτητα από τον λόγο που το κάνουν. Άλλοι θεωρούν ότι, εκτός αν ένα άτομο έχει σοβαρό λόγο, το να επιλέγει ένα άτομο που είναι σε θέση να εργαστεί να μην εργάζεται, και να περιμένει να υποστηριχθεί από εκείνους που εργάζονται, είναι αντικοινωνικό. Σίγουρα θα μπορούσαν να προκύψουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με τέτοιες μελλοντικές επιλογές μεταξύ των σημερινών υποστηρικτών της

συμμετοχικής οικονομίας. Ωστόσο, τέτοιες διαφορές τώρα, σχετικά με το ποιες πολιτικές θα πρέπει να ακολουθηθούν αργότερα, θα αντανakλούν διαφορετικές αντιλήψεις, προτιμήσεις και εμπειρίες από τις τρέχουσες συνθήκες. Αντίθετα, οι αποφάσεις σχετικά με τέτοια ζητήματα αργότερα, από τους θιγόμενους, θα επικαιροποιούνται από μελλοντικές αντιλήψεις και προτιμήσεις και από την εμπειρία των μελλοντικών συνθηκών. Για το λόγο αυτό, νομίζω ότι οι σημερινές διαφορές σχετικά με αυτές τις μελλοντικές επιλογές «γωνίας» θα πρέπει να ενισχύουν και όχι να υπονομεύουν την προτεραιότητα ότι, εφόσον η κοινωνία και κάθε εργατικό δυναμικό είναι ικανοποιημένοι από το γεγονός ότι τηρούνται οι γενικοί κανόνες της συμμετοχικής οικονομίας, μια συμμετοχική οικονομία θα πρέπει να καλωσορίζει την ποικιλομορφία και όχι να επιδιώκει την ομοιογένεια.

Επιπλέον, όπως ακριβώς η ύπαρξη παραγωγικών κοινών φέρει συνέπειες για πρόσθετα καθοριστικά οικονομικά στοιχεία που έχουν σχέση με το ποιος αποφασίζει τι και ποιος κερδίζει τι, έτσι και η δίκαιη αμοιβή που πραγματοποιείται σε κάθε χώρο εργασίας από το συμβούλιο του χώρου εργασίας δεν αφήνει ανοιχτό το τι ακριβώς καθορίζει, το τι συνιστά κοινωνικά πολύτιμη εργασία; Επιπλέον, δεν αφήνει ανοιχτό το πώς κατανέμεται σε κάθε εργασιακό συμβούλιο ένα γενικά συνολικό εισόδημα για να διανεμηθεί στους εργαζομένους του, το οποίο είναι επαρκές αλλά δεν υπερβαίνει αυτό που απαιτείται για να είναι δίκαιο το εισόδημα κάθε εργαζομένου; Αυτά είναι καθοριστικά χαρακτηριστικά, ωστόσο, και έτσι, σε αυτή την ευρεία επισκόπηση, φτάσαμε τελικά στον συμμετοχικό σχεδιασμό, το πιο σύνθετο και πολύπλευρο συστατικό στοιχείο του συμμετοχικού οικονομικού οράματος. Εδώ υπάρχουν περισσότερα μεταβλητά στοιχεία και επίσης περισσότερες «γωνίες» για να κατασταλάξουμε - και ίσως να διαφωνήσουμε.

Η ουσία του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι ότι τα συμβούλια εργαζομένων και καταναλωτών συμμετέχουν το καθένα σε γύρους προτάσεων και αντιδράσεων στις προτάσεις των άλλων για την παραγωγή και την κατανάλωση. Το καθοριστικό πλαίσιο, σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να φτάσει λίγο πιο μακριά από ό,τι είναι απαραίτητο σε άλλες περιπτώσεις, για να περιγράψει αυτό που υποστηρίζει, επειδή το να κάνει λιγότερα δεν θα ήταν αρκετό για να καταδείξει πώς ο συμμετοχικός σχεδιασμός θα είναι βιώσιμος και άξιος ύπαρξης. Χωρίς να προβάλλουμε εκ νέου ολόκληρο το όραμα της κατανομής, ίσως αρκεί να σημειώσουμε ότι ο συμμετοχικός σχεδιασμός λέει ότι τα συμβούλια εργαζομένων και καταναλωτών υποβάλλουν προτάσεις για τη δική τους παραγωγή και κατανάλωση. Ένα «διεκπεραιωτικό συμβούλιο επανάληψης διαδικασιών» λαμβάνει τις προτάσεις, τις αθροίζει και μεταφέρει πίσω σε όλα τα συμβούλια το κενό μεταξύ της προτεινόμενης παραγωγής και κατανάλωσης για κάθε κατηγορία αντικειμένων, καθώς και νέες εκτιμήσεις για το ποιες πιθανόν θα είναι οι τελικές αποτιμήσεις όλων των ατομικών, κοινωνικών και οικολογικών εισροών και εκροών της διαδικασίας παραγωγής/κατανάλωσης. Στη συνέχεια, σε κάθε νέα επανάληψη της διαδικασίας, οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές χρησιμοποιούν τις επικαιροποιημένες πληροφορίες που λαμβάνουν για να δημιουργήσουν νέες προτάσεις που κινούνται προς ένα τελικό υλοποιησιμο σχέδιο.

Τα συμβούλια εργαζομένων προτείνουν τη δική τους παραγωγή με βάση τις προσωπικές και συλλογικές επιλογές παραγωγής των μελών τους για την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο, καθώς και την ανάγκη η πρότασή τους να είναι κοινωνικά υπεύθυνη. Τα συμβούλια καταναλωτών προτείνουν τις δικές τους προσωπικές και συλλογικές καταναλωτικές επιλογές με βάση τις αναμενόμενες τιμές και τα εισοδήματά τους

και την ανάγκη να τηρήσουν τον προϋπολογισμό τους. Με κάθε επανάληψη, όλα τα συμβούλια βελτιώνουν τις προτάσεις τους υπό το πρίσμα των προτάσεων των άλλων συμβουλίων. Η διαδικασία παρέχει συνεχώς βελτιωμένες εκτιμήσεις των πιθανών τελικών τιμών. Διάφορες παρουσιάσεις του συμμετοχικού σχεδιασμού προχωρούν σε περισσότερες λεπτομέρειες από αυτή τη σύντομη περίληψη, αλλά η περίληψη περιγράφει την καθοριστική ουσία. Τα συμβούλια εργαζομένων και καταναλωτών χρησιμοποιούν πραγματικές εκτιμήσεις των προσωπικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών οφελών και επιβαρύνσεων για να καταλήξουν σε αμοιβαία συμφωνημένες, κοινωνικά υπεύθυνες ατζέντες. Διεξάγουν συλλογικά αυτοδιαχειριζόμενη κατανομή χωρίς κορυφή ή βάση. Δεν προωθούν ούτε την υπαγόρευση δράσης ούτε τον ανταγωνισμό. Προωθούν την αλληλεγγύη, την ποικιλομορφία, την ισότητα, την αυτοδιαχείριση και τη βιωσιμότητα. Καταλήγουν σε αυτό που θέλουν οι άνθρωποι χωρίς να σπαταλούν αυτό που οι άνθρωποι εκτιμούν.

Η «γωνία» που πρέπει να προστεθεί στα βασικά στοιχεία του συμμετοχικού σχεδιασμού για να διασφαλιστεί ότι ο συμμετοχικός σχεδιασμός ταιριάζει σε διαφορετικά πλαίσια είναι σημαντική. Για παράδειγμα, ποια πρόσθετα χαρακτηριστικά επιτρέπουν σε κάθε συμβούλιο να καταλήξει στις προτάσεις του για κάθε νέο γύρο σχεδιασμού; Το πλαίσιο ορίζει ότι τα συμβούλια εργαζομένων λαμβάνουν υπόψη τις προτιμήσεις τους, για να προτείνουν μια κοινωνικά υπεύθυνη και συνεπώς αποδεκτή χρήση των παραγωγικών περιουσιακών στοιχείων. Ομοίως, ορίζει ότι οι καταναλωτές λαμβάνουν υπόψη τις προτιμήσεις τους για να προτείνουν κοινωνικά υπεύθυνες και συνεπώς αποδεκτές καταναλωτικές απαιτήσεις. Αλλά σκεφτείτε διαφορετικούς χώρους εργασίας σε διαφορετικούς κλάδους. Σκεφτείτε διαφορετικές μονάδες διαβίωσης σε διαφορετικές γειτονιές ή ευρύτερες περιοχές. Πώς ακριβώς

θα αποφασίσουν στην πραγματικότητα τα διάφορα εμπλεκόμενα συμβούλια ποιες προτάσεις θα κάνουν;

Ομοίως, ενώ το συμμετοχικό οικονομικό πλαίσιο τονίζει ότι οι μονάδες θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις οικολογικές συνέπειες των επιλογών τους, και ενώ υποδεικνύει ότι θα το κάνουν μέσω της ορθής αναπαράστασης των συνεπειών αυτών στις τιμές, λόγω μεθόδων που αποκαλύπτουν το οικολογικό κόστος και όφελος, και πάλι, πώς ακριβώς θα συμβούν όλα αυτά; Ομοίως, ενώ ο σκελετός, το πλαίσιο, λέει ότι τα συμβούλια θα πρέπει να αυτοδιαχειρίζονται τις επενδύσεις, πώς θα προκύψουν προτάσεις για επενδύσεις; Πώς θα γίνεται έρευνα για τις επιλογές και τις επιπτώσεις σε κάθε περίπτωση; Πώς θα αποφασιστούν οι μακροπρόθεσμες επιλογές μεταξύ των επιλογών; Για να είναι δυνατή η αξιολόγηση της βιωσιμότητας και της αξίας της συμμετοχικής οικονομίας, πρέπει να δοθεί κάποια προσωρινή απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα «γωνίας». Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι πρόκειται τελικά για ζητήματα των οποίων ο λεπτομερής προσδιορισμός θα προκύψει από τη μελλοντική εμπειρία και τις προτιμήσεις.

Ακόμα ένα άλλο ζήτημα «γωνίας» είναι το ποιο επίπεδο ποιοτικών πληροφοριών πρέπει να μεταδοθεί κατά τη διάρκεια του συμμετοχικού σχεδιασμού. Οι παραγωγοί και οι καταναλωτές λαμβάνουν αποφάσεις με βάση μόνο αριθμητικούς δείκτες κόστους και οφέλους που ονομάζονται τιμές, ή μια οικονομία προσθέτει στον πυρήνα αυτό ότι οι παραγωγοί και οι καταναλωτές μπορούν επίσης να έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες άλλων παραγωγών και καταναλωτών;

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός επιδιώκει τη συλλογική αυτοδιαχείριση αξιόλογης παραγωγής και κατανάλωσης. Όπως και με την εξεύρεση συγκεκριμένων μέσων λήψης αποφάσεων στα συμβούλια, ή με την εξεύρεση συγκεκριμένων ισορροπημένων θέσεων εργασίας στους χώρους εργασίας, ή με την εξεύρεση τοπικών τρόπων αμοιβής για τη διάρκεια, την ένταση και την επιβάρυνση της κοινωνικά πολύτιμης εργασίας στους διάφορους χώρους εργασίας - έτσι και στην περίπτωση της κατανομής, υπάρχει ένα αντιστάθμισμα μεταξύ της επιδίωξης της τελειότερης εκπλήρωσης των επιδιωκόμενων στόχων, έναντι του χρόνου και της ταλαιπωρίας της αναζήτησης υπερβολικά μεγάλης ακρίβειας.

Η συμμετοχική οικονομία διευκολύνει ποικίλες επιλογές για τις συγκεκριμένες μεθόδους που εφαρμόζουν οι συγκεκριμένοι χώροι εργασίας για να καταλήξουν σε προτάσεις παραγωγής. Διευκολύνει ποικίλες επιλογές για τα συγκεκριμένα μέσα που εφαρμόζουν συγκεκριμένα άτομα και γειτονιές για να καταλήξουν σε συλλογικές προτάσεις κατανάλωσης. Για παράδειγμα, ένας εργασιακός χώρος προτιμά μια συγκεκριμένη μέθοδο για να κάνει δημοσκοπήσεις στους εργαζομένους του. Ίσως προτιμά επίσης ειδικές επιτροπές για την παροχή πληροφοριών και την υποβολή προτάσεων κ.ο.κ. Ένας άλλος χώρος εργασίας, σε διαφορετικό μέρος και με διαφορετικούς εργαζόμενους, μπορεί να επιλέξει διαφορετικές διαδικασίες. Και οι δύο χώροι εργασίας θα λειτουργούσαν στο πλαίσιο της συνολικής διαδικασίας σχεδιασμού. Και οι δύο θα επέλεγαν για το λόγο αυτό επιλογές πιστές στην αυτοδιαχείριση. Όμως, ο καθένας από αυτούς θα είχε επίσης διαφορές που θα αντανakλούσαν διαφορετικές συνθήκες ή προτιμήσεις και θα αποδείκνυαν υγιή ποικιλομορφία. Ωστόσο, για την κατανομή μερικές φορές δεν μπορούμε να έχουμε διαφορετική στάση για διαφορετικούς ανθρώπους. Μια οικονομία δεν μπορεί να έχει κάποιους κλάδους που δεν σχετίζονται με τον

προγραμματισμό, ή να έχει κάποιους που σχετίζονται εντελώς διαφορετικά από τον τρόπο που σχετίζονται άλλοι κλάδοι. Δεν μπορεί να έχει, ή ίσως να μην μπορεί να έχει, ένα σύνολο διαδικασιών για τον προσδιορισμό του κόστους π.χ. της ρύπανσης, σε ένα μέρος, και μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση για το ίδιο έργο, ή τουλάχιστον μια διαφορετική προσέγγιση που δεν θα ήταν λογικό να συνδυάζεται σε ένα συνεπές σύνολο, σε ένα άλλο μέρος.

Ορισμένα χαρακτηριστικά «γωνίας» που προστίθενται στην ουσία του συμμετοχικού σχεδιασμού μπορούν να διαφέρουν από το ένα πλαίσιο στο άλλο. Άλλα χαρακτηριστικά «γωνίας» που προστίθενται στον συμμετοχικό σχεδιασμό μπορεί να πρέπει να είναι τα ίδια παντού. Το θέμα είναι: οι επιλογές πρέπει να συνδυάζονται λογικά. Έτσι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι επιλογές μεταξύ των χαρακτηριστικών «γωνίας» της κατανομής θα είναι, όπως οι διαφορές σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ισορροπημένων θέσεων εργασίας σε διαφορετικές επιχειρήσεις, ένα μη διασπαστικό ζήτημα τοπικής επιλογής. Διαφορετική στάση για διαφορετικούς ανθρώπους. Άλλες φορές, ωστόσο, οι επιλογές «γωνίας» για τη διευκόλυνση της κατανομής θα πρέπει να είναι πιο καθολικές για να επιτευχθεί ένα λειτουργικό πλέγμα σε ολόκληρη την οικονομία. Για παράδειγμα, μπορεί να υπάρχουν περισσότεροι από ένας αξιόλογοι τρόποι για την επίτευξη επενδύσεων ή περισσότεροι από ένας αξιόλογοι τρόποι για τον προσδιορισμό του οικολογικού κόστους και των οικολογικών οφελών, αλλά μπορεί να μην είναι δυνατό για ορισμένα συμβούλια ή περιφέρειες να χρησιμοποιούν μια αξιολογή διαδικασία ενώ άλλα να επιλέγουν κάποια άλλη αξιολογή διαδικασία, λόγω του ότι δεν ταιριάζουν.

Από αυτό προκύπτει ότι θα μπορούσαν να προκύψουν συνακόλουθες διαφωνίες μεταξύ των υποστηρικτών της συμμετοχικής οικονομίας σχετικά με το ποια χαρακτηριστικά «γωνίας» πρέπει να επιλεγούν για να συμπληρωθεί το τμήμα κατανομής του καθοριστικού πλαισίου. Ακόμη πιο σύνθετα, για να υποστηρίξει κανείς τις αρετές του συμμετοχικού σχεδιασμού, μπορεί να χρειαστεί -και πράγματι κάποιοι υποστηρικτές του αναγκάστηκαν να το κάνουν- να περιγράψει τουλάχιστον κάποια χαρακτηριστικά «γωνίας» τα οποία μια μελλοντική συμμετοχική οικονομία μπορεί να μην χρησιμοποιήσει.

Τι είδους διαφωνίες μπορεί να έχουν λοιπόν οι υποστηρικτές της κατανομής; Τα προαναφερθέντα είδη κατανομής «γωνίας» που μπορεί να χρειαστεί να προστεθούν στον συμμετοχικό σχεδιασμό είναι το καθένα από αυτά πιθανές πηγές διαφορών. Σας αρέσει αυτό. Μου αρέσει αυτό. Αντί να συνεχίσουμε πολύ καιρό με πολύπλοκες υποθετικές διατυπώσεις, ας εξετάσουμε ένα σχετικά απλό παράδειγμα. Θα πρέπει η διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού να ενσωματώσει έναν μηχανισμό που να επιτρέπει στους εργαζόμενους να έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με εκείνους που καταναλώνουν αυτό που παράγουν, ή που να επιτρέπει στους καταναλωτές να έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με εκείνους που παράγουν αυτό που καταναλώνουν, ή που να διευκολύνει ακόμη και τις εντός συμβουλίων διαβουλεύσεις, προκειμένου σε ορισμένες περιπτώσεις να αποκαλυφθούν πρόσθετες γνώσεις; Αν ναι, πόση πληροφόρηση, πόση διαβούλευση; Ακολουθούν δύο πιθανές, πολωτικές θέσεις.

Η πρώτη θέση λέει ότι ένα από τα αρνητικά χαρακτηριστικά της κατανομής στην αγορά είναι ότι υποχρεώνει τους συμμετέχοντες να συμβουλευονται μόνο τις δικές τους προσωπικές προτιμήσεις και τιμές και, ως εκ τούτου, τους επιτρέπει να μην γνωρίζουν σχεδόν τίποτα για τις

συνθήκες, τα κίνητρα ή τις ικανότητες των άλλων φορέων. Αυτό επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι η αγοραία ανταλλαγή δημιουργεί μια ανταγωνιστική δυναμική όπου όχι μόνο αγνοείς την κατάσταση των άλλων, αλλά και τα καταφέρνεις καλύτερα εις βάρος τους. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός απαλλάσσει από την τελευταία ιδιαίτερα άθλια ιδιότητα, αλλά αν ο συμμετοχικός σχεδιασμός δεν μεταφέρει καμία ποιοτική πληροφορία, δεν κάνει τίποτα για να βάλει τέλος στους φορείς που εξετάζουν μόνο τις δικές τους συνθήκες, ενώ αγνοούν τους άλλους. Επειδή οι τιμές του συμμετοχικού σχεδιασμού αντικατοπτρίζουν το πραγματικό κοινωνικό και οικολογικό κόστος και όφελος, και επειδή δεν υπάρχει κανένα μέσο συσσώρευσης πλεονάζουσας δύναμης ή άδικου εισοδήματος για τους φορείς, αυτός ο διαχωρισμός των φορέων δεν θα ήταν ούτε κατά διάνοια τόσο καταδικαστικός όσο η ακραία «ατομικιστική» απομόνωση που επιβάλλει ένα σύστημα της αγοράς, αλλά και πάλι, η πρώτη θέση υποστηρίζει ότι υπάρχει αξία και αρετή στην παραγωγή ρητής αλληλεγγύης με τη μορφή αμοιβαίας κατανόησης. Για το λόγο αυτό, η πρώτη θέση θέλει να συμπεριλάβει ποιοτικές πληροφορίες στο συμμετοχικό σχεδιασμό.

Ένα δεύτερο ζήτημα για όσους υποστηρίζουν την πρώτη θέση μπορεί να είναι η συνειδητοποίηση ότι καμία κοινωνική διαδικασία δεν είναι τέλεια. Η πρόσβαση σε ποιοτικές πληροφορίες, θα μπορούσαν να υποστηρίξουν οι υποστηρικτές της θέσης ένα, θα μπορούσε να διορθώσει ακούσια σφάλματα τιμολόγησης οδηγώντας σε προτάσεις κάπως διαφορετικές από αυτές που θα προκαλούσαν από μόνες τους οι ατελείς τιμές. Κοντολογίς, η διαθεσιμότητα ποιοτικών πληροφοριών θα μπορούσε πολλές φορές να συντομεύσει τις άλλως αδικαιολόγητα μεγάλες παρακάμψεις στο δρόμο προς τα τελικά σχέδια, δίνοντας στους ανθρώπους

όχι μόνο την πληροφορία ότι οι άλλοι λένε ότι είναι απρόθυμοι να παράγουν αυτό που ζητάτε ή ότι οι άλλοι λένε ότι θέλουν περισσότερα από όσα εσείς με χαρά θα παράγετε, αλλά και τους πραγματικούς ποιοτικούς λόγους, και ίσως ακόμη και πέρα από αυτό, χρόνο για διαβουλεύσεις ώστε να καταλήξουν σε νέες ιδέες. Για όσους έχουν αυτές τις απόψεις, η προσθήκη «γωνίας» που προτιμούν θα μπορούσε να είναι ένας μηχανισμός για τη μετάδοση ποιοτικών πληροφοριών που οι άλλοι μπορούν να επιλέξουν να συμβουλευτούν ή όχι, ανάλογα με την ανάγκη που προκύπτει. Για παράδειγμα, η πρώτη πρόταση ενός εργατικού συμβουλίου θα μπορούσε να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με το γιατί, υπό το φως των περιστάσεων και των δυνατοτήτων του, το συμβούλιο πιστεύει ότι η πρότασή του είναι ένα υπεύθυνο ή ίσως ακόμη και ένα υποδειγματικό αίτημα για τη χρήση του τμήματος των παραγωγικών κοινών που επιδιώκει να χρησιμοποιήσει. Παρομοίως, η πρώτη πρόταση ενός συμβουλίου καταναλωτών θα πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες για τους λόγους για τους οποίους πιστεύει ότι τα τελικά αγαθά που επιδιώκει αποτελούν κοινωνικά υπεύθυνο αίτημα. Ή, κατά τη διαδικασία σχεδιασμού επενδύσεων ή υπολογισμού του περιβαλλοντικού κόστους, ίσως τα μέσα διαβούλευσης και συμβουλευτικής θα μπορούσαν να βελτιώσουν την επίτευξη ακριβών αποτιμήσεων. Η ποιοτική επικοινωνία μεταξύ των συμβουλίων εργαζομένων και των συμβουλίων καταναλωτών θα μπορούσε επίσης να παρέχει χρήσιμες οδηγίες για την καινοτομία των προϊόντων, ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες τόσο των εργαζομένων όσο και των καταναλωτών. Για τους λόγους αυτούς, επίσης, η πρώτη θέση θέλει να συμπεριλάβει ποιοτικές πληροφορίες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, αμοιβαία διαβούλευση στο συμμετοχικό σχεδιασμό.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, η θέση δύο λέει ότι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στην προσπάθεια αξιολόγησης των πλεονεκτημάτων του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι η διάρκεια της διαδικασίας σχεδιασμού και η πολυπλοκότητα των αξιολογήσεων και των δράσεων που επιβάλλει στους εργαζόμενους και τους καταναλωτές. Ο περιορισμός αυτών στο ελάχιστο, λέει η θέση δύο, είναι εξαιρετικά επιθυμητός και είναι πιο πιθανός αν χρησιμοποιήσουμε τη συμμετοχική διαδικασία χωρίς να διαθέσουμε χρόνο στα συμβούλια για να παρέχουν ή να λάβουν ποιοτικές πληροφορίες, πολύ περισσότερο για να συζητήσουν πέρα από τα δικά τους συμβούλια, η οποία διαβούλευση ή συζήτηση θα ήταν σε κάθε περίπτωση, λέει η θέση δύο, περιττή όσον αφορά την αξία του πραγματικού τελικού σχεδίου. Για το λόγο αυτό, η θέση δύο προτρέπει να αποκλειστούν από το συμμετοχικό σχεδιασμό οι ποιοτικές πληροφορίες και η διαβούλευση πέραν του δικού τους συμβουλίου και θεωρεί την απουσία τους αρετή.

Ακόμη χειρότερα, λέει η θέση δύο, η προσθήκη ποιοτικών πληροφοριών θα μπορούσε ακόμη και να στρεβλώσει τα αποτελέσματα, παρέχοντας στα συμβούλια κίνητρο να προβάλλουν υπερβολικούς υποκειμενικούς ισχυρισμούς που θα μπορούσαν να στρεβλώσουν τις επιλογές, ακόμη και αν δεν είναι κακόβουλοι. Η διαδικασία σχεδιασμού χωρίς εξωραϊσμούς καταλήγει σε ακριβείς τιμές, οι οποίες με τη σειρά τους παρέχουν υλικό για δικαιολογημένες προτάσεις, οι οποίες προτάσεις καταλήγουν σε κοινωνικά υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση, λέει η θέση δύο. Γιατί να το επιβαρύνουμε αυτό με χρονοβόρες και ίσως παραπλανητικές ποιοτικές πληροφορίες, πόσο μάλλον με διασταυρούμενες διαβουλεύσεις; Για τους λόγους αυτούς, η θέση δύο προτρέπει να εξαιρεθούν οι ποιοτικές πληροφορίες από τον συμμετοχικό σχεδιασμό.

Όποια και αν είναι η γνώμη του καθενός για τις δύο θέσεις, θα πρέπει να είναι σαφές ότι θα μπορούσε κανείς να ανακαλύψει παρόμοιες «διαφωνίες» μεταξύ των υποστηρικτών της συμμετοχικής οικονομίας σχετικά με άλλα χαρακτηριστικά «γωνίας» της κατανομής. Το γενικότερο νόημα της παρουσίας του αναφερόμενου παραδείγματος είναι να εξετάσουμε το αν χρειάζεται αυτή τη στιγμή να προσπαθήσουμε καν να επιλύσουμε τέτοιες διαφορές. Άλλα παραδείγματα, παρόμοια από αυτή την άποψη, υποψιάζομαι επίσης ότι είναι το πώς θα μετράμε με ακρίβεια τις οικολογικές επιπτώσεις στις διάφορες ομάδες, με ποια μέσα ή φορείς, καθώς και το πώς θα καταλήγουμε σε προτάσεις για μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επενδύσεις, που χρησιμοποιούν ποιες έρευνες, που διεξάγονται από ποιους φορείς, και θα περιλαμβάνουν επίσης μεθόδους και δομές «γωνίας», οι οποίες, ωστόσο, θα είναι κοινωνικά εξαρτώμενες προσθήκες στο πλαίσιο της συμμετοχικής οικονομίας, στις οποίες θα καταλήξουμε οριστικά μόνο μετά από σημαντική μελλοντική εμπειρία. Οι σημερινές διαφορετικές απόψεις σχετικά με αυτά τα μελλοντικά θέματα κατανομής είναι κακό ή καλό πράγμα;

Πρώτον, σε αντίθεση με τις διαφορές σχετικά με τον ακριβή τρόπο με τον οποίο οι χώροι εργασίας θα πρέπει να καταλήγουν σε ισορροπημένες θέσεις εργασίας ή με τον ακριβή τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να κατανέμουν εσωτερικά το εισόδημα, δεν μπορούμε συνέχεια να λέμε σχετικά με τις διαφορές κατανομής ότι, επειδή μπορούμε να αφήσουμε διαφορετικούς χώρους να εφαρμόσουν διαφορετικές επιλογές κατανομής, δεν υπάρχει ανάγκη επίλυσης της διαφοράς. Ας υποθέσουμε ότι αποδεικνύεται ότι, για να λειτουργήσει καλά η κατανομή της, μια κοινωνία με συμμετοχικό σχεδιασμό θα μπορούσε να επιλέξει να μην ανταλλάσσονται καθόλου ποιοτικές πληροφορίες, ή κάποιες, ή πολλές καθ'

όλη τη διάρκεια των διαδικασιών σχεδιασμού της. Στην περίπτωση αυτή, ίσως μια άλλη συμμετοχική οικονομία να λειτουργούσε διαφορετικά, αν και μέσα σε κάθε οικονομία θα έπρεπε να υπάρχει μια καθολικά υιοθετημένη προσέγγιση. Πράγματι, είναι δυνατόν να υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά «γωνίας» που αφορούν την κατανομή, για τα οποία θα πρέπει να υπάρχει ένας ενιαίος καθορισμός που δεν μπορεί να διαφέρει από τόπο σε τόπο. Στην περίπτωση αυτή, η προσέγγιση που προτιμά ένας συνήγορος έχει σημασία, με τρόπο που δεν έχει σημασία η προτίμηση ενός άλλου συνηγόρου για διαφορετικές μεθόδους εξισορρόπησης των θέσεων εργασίας. Αλλά ακόμη και αυτό, το πιο σοβαρό είδος διαφοράς, είναι κακό να υπάρχει μεταξύ συνηγόρων;

Νομίζω ότι ισχύει το αντίθετο. Μία από τις καθοριστικές αξίες της συμμετοχικής προσέγγισης είναι η ποικιλομορφία. Το επιχείρημα υπέρ της ποικιλομορφίας περιλαμβάνει την ιδέα ότι, όταν υπάρχουν ανταγωνιστικές επιλογές για κάποια πολιτική, προσέγγιση ή δομή, ακόμη και αν μόνο μία πρέπει τελικά να αποτελέσει τη λειτουργική επιλογή, πρώτα, η επιλογή θα πρέπει να εξαρτάται από στοιχεία και εμπειρία και επομένως θα πρέπει να περιμένουμε να έχουμε σχετικά στοιχεία και εμπειρία. Δεύτερον, ακόμη και όταν συμφωνείται ότι τα στοιχεία υποδεικνύουν μια επιλογή, είναι γενικά συνετό να διατηρούνται ζωντανές και άλλες επιλογές. Δεν θα πρέπει να εξαλείψουμε όλες τις επιλογές εκτός από μία, την οποία θα αναδεικνύουμε χωρίς δισταγμό. Δηλαδή, ακόμη και όταν θεσμοθετούμε μια «νικηφόρα» επιλογή, καλό είναι να συνειδητοποιούμε ότι μπορεί τελικά να αποδειχθεί εσφαλμένη. Μπορεί ακόμη και να αποδειχθεί λιγότερο επιθυμητή από μια προηγούμενη απορριφθείσα επιλογή. Το να διατηρούμε τις προηγούμενες απορριφθείσες θέσεις ως «ασφάλεια» έχει οφέλη, ακόμη και όταν η εμπειρία λέγει μια διαφορετική θέση.

Το να έχουμε σήμερα διάφορες θέσεις σχετικά με τις «γωνίες» που θα μπορούσαμε να επιλέξουμε να προσθέσουμε στον συμμετοχικό οικονομικό σκελετό (ή, ευρύτερα διατυπωμένο, για το θέμα αυτό, στα καθοριστικά χαρακτηριστικά ενός συγγενικού, κοινοτικού, πολιτικού, οικολογικού ή διεθνούς πλαισίου), θα είναι επιζήμιο μόνο αν οι υποστηρικτές αυτών των αντίθετων θέσεων γίνουν σεχταριστές ή ακόμη και αμοιβαία εχθρικοί, και έτσι δημιουργήσουν περιττές διαιρέσεις, ή αν η επίλυση μεταξύ των επιλογών δεν περιμένει τα πρακτικά στοιχεία και κυρίως τις προτιμήσεις εκείνων που θα ζήσουν με τα αποτελέσματα. Η ποικιλομορφία είναι αρετή, ιδίως όταν αυτό σημαίνει σεβασμό των απόψεων που κάποιος σήμερα απορρίπτει.

«Γωνίες» Εκτός Πλαισίου

Πέρα από το πλαίσιο, ακόμη και μετά τη συμπλήρωση του σκελετού με «γωνίες», όπως συζητήθηκε παραπάνω, θα υπάρξουν αναμφίβολα πολλά ακόμη χαρακτηριστικά «γωνίας» που, όλα μαζί, θα συνθέσουν κάθε πραγματική, λειτουργική συμμετοχική οικονομία. Ακολουθούν μερικές τουλάχιστον παρατηρήσεις που υποδηλώνουν εύλογες ή και πιθανές περιοχές περαιτέρω προσθήκης «γωνιών».

Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να προβλέψουμε ότι στο βασικό επίπεδο των χώρων εργασίας και των τοπικών γειτονιών, αλλά και σε επίπεδο βιομηχανίας και, ας πούμε, σε επίπεδο κράτους και χώρας, θα προκύψουν ερευνητικοί μηχανισμοί σχετικά με νέες μεθόδους παραγωγής και πιθανότατα και καινοτομίες για την κατανάλωση. Αν είναι έτσι, η ύπαρξη και ο χαρακτήρας τους θα είναι υλικό «γωνίας».

Θα μπορούσαμε επίσης να προβλέψουμε οργανισμούς που θα βοηθούσαν τους ανθρώπους να αλλάξουν εργασία όταν το επιθυμούν και άλλους οργανισμούς που θα βοηθούσαν να διευκολύνουν την εξισορρόπηση της εργασίας εντός και μεταξύ των θέσεων εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης της επαγγελματικής κατάρτισης. Η ύπαρξη και ο χαρακτήρας τους θα ήταν επίσης υλικό «γωνίας».

Θα μπορούσαμε κάλλιστα να φανταστούμε ότι θα προκύψουν ανάγκες για ρυθμιστικούς φορείς που σχετίζονται με διάφορες πτυχές της παραγωγικής και καταναλωτικής δραστηριότητας, καθώς και για ζητήματα σχετικά με το πότε και πώς να κλείνουν οι χώροι εργασίας που δεν αποδίδουν επαρκώς ή υπό ποιες συνθήκες να συνεχίζουν τη λειτουργία τους. Επιπλέον, τι θα διευκολύνει την πρόσληψη νέων εργαζομένων ή την απόλυση άλλων, ή, τέλος πάντων, την εκδίκαση διαφορών μεταξύ των εργαζομένων; Όλα αυτά θα ήταν επίσης υλικό «γωνίας».

Όλα αυτά τα στοιχεία «γωνίας» μου φαίνονται συνεκτικά, ευέλικτα και, επομένως, ικανά για ποικίλη εφαρμογή, αν και το καθένα θα πρέπει να σχεδιαστεί και να χρησιμοποιηθεί για να λειτουργήσει αποτελεσματικά και σε συνέπεια με τις υποκείμενες αξίες και δομές του συστήματος.

Θα μπορούσαμε επίσης να προβλέψουμε ότι οι αναδείξεις της μετασχηματισμένης πολιτείας, της συγγένειας και της κοινότητας θα διασταυρωθούν με την οικονομία για να προσθέσουν πρόσθετο υλικό «γωνίας» στο σκελετό της συμμετοχικής οικονομίας. Αυτά τα χαρακτηριστικά που αναδύονται από άλλες διαστάσεις της ζωής πιθανόν να μην περιλαμβάνουν μόνο προστατευτικά μέτρα κατά των πολιτικών, έμφυλων, φυλετικών ή άλλων ιεραρχικών παραβιάσεων εντός της οικονο-

μίας, αλλά και τρόπους οικονομικών ρυθμίσεων που θα υπολογίζουν θετικά τις ποικίλες πολιτιστικές κληρονομίες, τις νέες σεξουαλικές και έμφυλες κατακτήσεις, τις σημαντικές οικολογικές απαιτήσεις κ.ο.κ.

Το θέμα είναι ότι μια πραγματική εφαρμογή οποιουδήποτε συγκεκριμένου οικονομικού τύπου, και, στην περίπτωση μας, μια πραγματική εφαρμογή της συμμετοχικής οικονομίας, καταλήγει πάντα σε ένα απίστευτα περιεκτικό σύστημα που περιλαμβάνει πολλά συγκυριακά, ενδεχομενικά στοιχεία που διευκολύνουν και ενισχύουν τη λειτουργία των καθοριστικών, τωρινών χαρακτηριστικών του συστήματος παγκόσμια, και που επίσης φιλοξενούν και αναπαράγουν κοινωνικές σχέσεις που γεννιούνται πέρα από την οικονομία, αλλά διασταυρώνονται και εκδηλώνονται στην οικονομία καθώς και σε ολόκληρη την κοινωνία.

Μιλώντας για την Συμμετοχική Οικονομία

Κλείνοντας, αν και δεν αποτελεί μέρος του ίδιου του πλαισίου της συμμετοχικής οικονομίας, ούτε καν μέρος της «γωνίας» που θα αναδυθεί για να βελτιώσει και να επεκτείνει το καθοριστικό πλαίσιο της συμμετοχικής οικονομίας, υπάρχει μια άλλη πτυχή της υποστήριξης του οράματος που μπορεί να αποδώσει αντικρουόμενες απόψεις. Πώς θα πρέπει οι υποστηρικτές να γράφουν και να μιλούν αποτελεσματικότερα για το όραμα της συμμετοχικής οικονομίας;

Κάθε υποστηρικτής αφιερώνει χρόνο για να γράψει ή να μιλήσει για το όραμα. Ο στόχος κάθε υποστηρικτή μπορεί να είναι η βελτίωση του οράματος ή μπορεί να είναι η μετάδοση της συμφωνημένης λογικής και των χαρακτηριστικών του οράματος σε μια προσπάθεια να προκαλέσει μεγαλύτερη υποστήριξη για αυτό. Στην τελευταία περίπτωση, πιθανώς

γράφουν ή μιλούν, έτσι ώστε να απευθυνθούν, να αντιμετωπίσουν και, όπως ελπίζω, να ξεπεράσουν τα όποια ανασταλτικά χαρακτηριστικά εμποδίζουν το ακροατήριό τους να αποφασίσει να υποστηρίξει τα συμμετοχικά οικονομικά. Ωστόσο, οι προσπάθειες των υποστηρικτών να ξεπεράσουν τις αμφιβολίες μπορεί να διαφέρουν λόγω των διαφορετικών αντιλήψεων για το τι εμποδίζει κάθε συγκεκριμένο ακροατήριο να σχετιστεί θετικά με το όραμα (ή με οποιοδήποτε όραμα)

Για παράδειγμα, ένας ομιλητής/συγγραφέας μπορεί να πιστεύει ότι η έλλειψη υποστήριξης των συμμετοχικών οικονομικών από το ακροατήριο βασίζεται κυρίως στην αμφιβολία για τα προτερήματα των αξιών της, ή στην αμφιβολία για το αν οι άνθρωποι θα ήθελαν να συμπεριφέρονται με τους τρόπους που απαιτεί, ή στην αμφιβολία για το αν οι άνθρωποι θα μπορούσαν να συμμετέχουν με τους τρόπους που απαιτεί. Ένας άλλος ομιλητής/συγγραφέας μπορεί αντίθετα να πιστεύει ότι η έλλειψη υποστήριξης του ακροατηρίου βασίζεται στην αμφιβολία για τις επιπτώσεις των κινήτρων της συμμετοχικής οικονομίας ή στην αμφιβολία για το αν ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι τεχνικά συνεπής ή οικονομικά αποδοτικός.

Παρομοίως, ένας συγγραφέας/ομιλητής μπορεί να πιστεύει ότι ορισμένες συγκεκριμένες πτυχές του οράματος τείνουν να προκαλούν γελοιοποίηση ή αντίσταση, για παράδειγμα, οι συζητήσεις για την τάξη και τον καταμερισμό της εργασίας, και μπορεί να πιστεύει ότι άλλες πτυχές τείνουν να ξεπερνούν τη γελοιοποίηση και την αντίσταση, για παράδειγμα οι ακριβείς περιγραφές του σχεδιασμού. Ένας τέτοιος ομιλητής/συγγραφέας μπορεί να πιστεύει ότι οι υποστηρικτές πρέπει να αποφεύγουν τις πρώτες πτυχές και να δίνουν έμφαση στις δεύτερες. Ένας άλλος συγγραφέας/ομιλητής μπορεί να πιστεύει λίγο πολύ το αντίθετο.

Οι ομιλίες και τα κείμενά τους θα διαφέρουν κατά πάσα πιθανότητα αναλόγως.

Ή ίσως ένας συγγραφέας/ομιλητής πιστεύει ότι ένα δυνητικό ακροατήριο είναι πιο σημαντικό, ή είναι πιο προσιτό, ή, αν πεισθεί, είναι πιθανότερο να έχει μεγαλύτερη επιρροή στο να προσεγγίσει στη συνέχεια ακόμη μεγαλύτερο αριθμό δυνητικών υποστηρικτών. Ένας άλλος συγγραφέας/ομιλητής μπορεί να σκέφτεται το ίδιο, αλλά για ένα διαφορετικό δυνητικό ακροατήριο. Περαιτέρω, ο πρώτος συγγραφέας/ομιλητής μπορεί ακόμη και να πιστεύει ότι η προτίμηση απεύθυνσης στο δεύτερο κοινό τείνει να παράγει ευρείες, ασαφείς διατυπώσεις και εικόνες που θα μπορούσαν να απωθήσουν το πρώτο κοινό, ενώ ο δεύτερος συγγραφέας/ομιλητής μπορεί να πιστεύει ότι η επιλογή να απευθυνθεί κανείς στο πρώτο κοινό τείνει να παράγει υπερβολικά λεπτομερείς ή υπερβολικά τεχνικές διατυπώσεις και εικόνες ή ακόμη ότι χρησιμοποιεί υπερβολικά οικεία κύρια ορολογία που θα μπορούσε να απωθήσει το δεύτερο κοινό.

Θα είναι διχαστικές αυτές οι πολλές πιθανές διαφορές σχετικά με το πώς να υποστηρίξουμε καλύτερα τα συμμετοχικά οικονομικά; Φαίνεται ότι μάλλον θα είναι, αφού οι επικοινωνιακές διαφορές δεν αφορούν μόνο ενδεχόμενες εκτιμήσεις, αλλά και τρέχουσες δράσεις. Δηλαδή, προτείνουν πώς να υποστηρίξουμε πιο αποτελεσματικά το όραμα τώρα. Αν επιλέξεις τον έναν τρόπο, δεν αξιοποιείς τον άλλο τρόπο, και το αντίστροφο. Θα δημιουργήσει κάτι τέτοιο οξεία διαίρεση;

Θα μπορούσε, αλλά δεν νομίζω ότι θα έπρεπε. Οι διαφορές σχετικά με τις λεπτομέρειες του πώς να υποστηρίξουμε πιο αποτελεσματικά τα συμμετοχικά οικονομικά (ή οποιοδήποτε όραμα για οποιοδήποτε νέες

κοινωνικές σχέσεις) εξαρτώνται από διαφορετικές εντυπώσεις, διαισθήσεις και ατζέντες. Αν οι υποστηρικτές διαφορετικών προσεγγίσεων ασκούν αμοιβαίο σεβασμό για να προωθήσουν την ποικιλομορφία της σκέψης, τότε η συζήτηση, η διαφωνία και η δημιουργικότητα θα είναι ωφέλιμες και όχι καταστροφικές. Οι υποστηρικτές θα ζητούν και θα ακούνε συμβουλές και θα καλωσορίζουν την καθοδήγηση ο ένας από τον άλλον. Θα θελήσουν να προσαρμόσουν τις προτιμώμενες απόψεις τους, ώστε να μην υποβαθμίζουν ή και να ενισχύουν η μία την άλλη.

Το θέμα είναι ότι, όταν οι συνήγοροι που συμφωνούν σε ένα οραματικό πλαίσιο δεν έχουν συναίνεση σχετικά με ένα χαρακτηριστικό «γωνίας» ή σχετικά με έναν τρόπο συνηγορίας, θα απολαύσουν την ευκαιρία να διατηρήσουν μια ποικιλία επιλογών. Θα παραμείνουν ευέλικτοι, ενώ η εμπειρία και τα στοιχεία φωτίζουν συνεχώς τις ιδιαιτερότητες. Θα αποφύγουν την τάση να σχεδιάζουν. Θα αποφύγουν την τάση για διαίρεση.

Πολλά χέρια θα μοιραστούν περαιτέρω, θα αναπτύξουν και θα πλαισιώσουν τη συμμετοχική οικονομία. Ως εμβόλιο κατά του σεχταριστικού διχασμού, η ποικιλομορφία των υποστηρικτών μπορεί και πρέπει να τροφοδοτήσει τις αμοιβαίες προσπάθειες να παραμείνουμε πιστοί στα κοινά βασικά χαρακτηριστικά του οράματος, ενώ παράλληλα να εξερευνήσουμε με ευελιξία τις διαφορετικές «γωνίες» του για να φτάσουμε στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Πρώτη σημείωση για τους αναγνώστες: Κατά ειρωνικό τρόπο, διαβάζοντας το παραπάνω δοκίμιο, διαπίστωσα ότι είναι ένα αντι-σχεδιαστικό «σχέδιο» και μια αντι-σεχταριστική, «οδηγία». Από αυτή την άποψη, το βρήκα σχετικό όχι μόνο με τις πηγές, τις συνέπειες και τους τρόπους αντιμετώπισης των διαφορών σχετικά με τη συμμετοχική οικονομία, που ήταν αυτό που είχα στο μυαλό μου όταν το έγραψα, αλλά και με τις πηγές, τις συνέπειες και τους τρόπους αντιμετώπισης των διαφορών σχετικά με οποιοδήποτε όραμα. Για το λόγο αυτό, μετά από μια τελική ανάγνωση, εισήγαγα μερικές λέξεις εδώ και εκεί για να τονίσω αυτό το σημείο, το οποίο, αν και δεν ήταν αρχικά επιδιωκόμενο, μου φαίνεται επιθυμητή πτυχή του τελικού άρθρου.

Δεύτερη σημείωση για τους αναγνώστες: Διαβάζοντας το άρθρο, μού πέρασε επίσης από το μυαλό ότι κάποιος θα μπορούσε να απαντήσει: «Για μισό λεπτό. Τι γίνεται με το πολίτευμα, τη συγγένεια, τον πολιτισμό και τον κόσμο πέρα από κάθε μεμονωμένη κοινωνία;» Φανταστείτε ότι έχουμε ένα κοινό όραμα για καθεμία από αυτές τις πρόσθετες πλευρές της ζωής. Εφαρμοσμένα, αυτά τα οράματα θα πρέπει να περιπλέκονται συμβατά με την οικονομία, όπως και το οικονομικό όραμα θα πρέπει να περιπλέκεται συμβατά με αυτά. Η οικονομία, η συγγένεια, η κοινότητα/κουλτούρα, η πολιτεία και οι διεθνείς σχέσεις έχουν το καθένα επιπτώσεις στη συνείδηση, τις συνήθειες, τις προσδοκίες, τις επιθυμίες και τις ικανότητες όλων των ανθρώπων. Μπορούμε να επεκτείνουμε ευέλικτα τη συζήτηση για τις «γωνίες» πέρα από αυτό που εξετάζει κεντρικά αυτό το άρθρο; Μπορούμε να δούμε κάποιες «γωνίες» κάθε οράματος που επιβάλλονται από τις καθοριστικές σχέσεις άλλων οραμάτων; Νομίζω ότι μπορούμε.

méta Working Papers

The Centre for Postcapitalist Civilisation's working papers series, méta Working Papers, publishes peer-reviewed interdisciplinary research that explicitly or implicitly explores aspects of our liminal times, of our transition towards postcapitalist futures — be they dystopian or utopian, or anything in between. We are particularly interested in the exposure of academic works-in-progress to an audience of postcapitalism-oriented thinkers.

It has been noted that it is easier to imagine the end of the world than the end of capitalism, invoking the need for serious reflection on the end of the existing order and a transition to a postcapitalist way of life. Yet the future of the world economy is but one of the aspects of postcapitalism. After all, capitalism itself might be *prima facie* an economic system, but it has evolved into a comprehensive political, cultural, anthropological and international order. Postcapitalism, however it might evolve, is not merely the modification of an economic system; it will prove to be a new political, cultural, anthropological, civilisational paradigm — a new era indeed. A dystopian one, a utopian one, or anything in between. And the turbulences of the gradual transition are to be witnessed by all. The oligarchic decline of liberal democracy engenders countless variations of authoritarian tendencies; the supply chain of tributes for the global minotaur are increasingly interrupted; novel desiderata for emancipation are articulated; the chasms between megacities and provinces nurture silent, cold civil wars; the emergence of a non-Anglophone, non-Atlantic, non-liberal, non-bipartisan state as the planet's largest economy is just around the corner, overturning a two-centuries-old order; the changes in global demography and geopolitics are vertiginous; climate change is threatening our very existence. Transformations of gigantic proportions radically reshape the world before our very eyes.

With social sciences and the humanities as our main launching pad, disciplines that are of interest to the méta Working Papers series include, but are not limited to, political economy, political science and international relations, history of ideas, sociology, law, religious studies, innovation and governance, area studies, and so on — provided that the research in question is of relevance to a *lato sensu* postcapitalist enquiry.

méta Working Papers welcomes solicited and unsolicited papers in English, Greek, or preferably both, on aspects of the nascent postcapitalist era and follows a single-blind peer review process. The Papers are on-line open-access publications under the Creative Commons CC BY-NC-ND license. An indicative word count would be around 3.500-7.000 words. References should follow the Chicago Style system, either notes+bibliography or author-date. Submissions must include an abstract. Authors must include a biographical note of 60-100 words. The editorial team maintains final discretion over publication of all content. Publication does not entail an endorsement of méta Working Papers' contents, which reflect the views only of the authors, and méta cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Correspondence and submission: postcapitalism.centre@gmail.com, cc'ing s.mitralaxis@metacpc.org, with 'méta Working Papers Submission' on the subject line.